WARIES MISDAADREEKS · Nº 143

Wolgaren *in* Veenendaal

De zaak van de verdwenen loonkas

Een krantenarchief uit 1931
bijeengebracht door Hester Slootweg

Uitgeverij Waries

Inhoud

Het knipselboek van mijn grootmoeder 4

Wie u in de knipsels tegenkomt 7

Woorden van toen 9

Veenendaal en omstreken 11

I · Voorjaar 1931 12

II · Het weekeinde 23

III · De zomer 35

IV · De rechtszaak 54

V · Daarna 64

Aan de lezer 68

Werkbladen en antwoordformulier 69

Hints (ondersteboven) 77

De oplossing (verzegeld) 81

Nawoord 87

Het knipselboek van mijn grootmoeder

Op zolder bij mijn vader stond een schoenendoos met daarin een kasboek met harde kaft. Op het etiket staat in een net, schuin handschrift: *A. Slootweg-van Dijk. 1931.* Er staat geen enkel bedrag in. Mijn grootmoeder Aaltje heeft er twee jaar lang krantenknipsels in geplakt, allemaal over één zaak: de verdwijning van de loonkas van de Stoomwolspinnerij Ter Haspel, in juni 1931.

Haar man, mijn grootvader Gerrit Slootweg, was boekhouder bij Ter Haspel en penningmeester van het Ondersteunings- en Pensioenfonds der werklieden. In de fabriek heette dat fonds gewoon "de loonkas", omdat het werd gevuld met een paar centen die elke week van het loon werden ingehouden. Wie dertig jaar had gesponnen, kreeg er later een klein pensioen uit. Weduwen van spinners kregen een paar gulden per maand. Het was geen fortuin, maar voor honderdtachtig gezinnen was het de enige zekerheid voor de oude dag.

In de nacht van zaterdag 20 op zondag 21 juni 1931 werd de brandkast op het kantoor van Ter Haspel leeg aangetroffen. Ruim vierendertigduizend gulden aan geld en pandbrieven was verdwenen. Twee dagen later werd mijn grootvader gearresteerd.

In oktober van dat jaar sprak de rechtbank in Utrecht hem vrij. Maar een vrijspraak is geen oplossing. De dader werd nooit gevonden, het geld kwam nooit terug, en in een dorp waar iedereen iedereen kent, bleef er iets aan mijn grootvader hangen. Mijn vader vertelde dat er tot in de jaren vijftig mensen waren die de straat overstaken als ze opa zagen aankomen. Opa zelf zei er nooit iets over. Hij ging elke zondag naar de kerk, zong zijn psalmen en hield zijn bijen. Hij stierf in 1962. Oma overleefde hem twaalf jaar en heeft het kasboek nooit weggegooid.

Ik heb het hele boek overgetypt en de knipsels in de volgorde gezet waarin ze verschenen. Waar oma een stuk had weggelaten of slechts

Wie u in de knipsels tegenkomt

Een overzicht dat ik voor mezelf maakte. De leeftijden zijn die van juni 1931. Ik heb alleen opgeschreven wat in de kranten staat of wat in de familie bekend was.

Gerrit Slootweg (47)	Mijn grootvader. Boekhouder bij Ter Haspel sinds 1912, penningmeester van het pensioenfonds sinds 1921. Secretaris van de bijenhoudersvereniging De Korf. Getrouwd met Aaltje van Dijk; twee kinderen, Grietje (16) en Wim (12).
Arend Wijnbergen (54)	Directeur van de N.V. Stoomwolspinnerij Ter Haspel en voorzitter van het bestuur van het pensioenfonds. Woonde in een villa aan de rand van het dorp.
Johan ter Beek (38)	Procuratiehouder en chef de bureau van Ter Haspel. Kwam in 1924 uit Amersfoort naar Veenendaal.
Dina Hazeleger (24)	Typiste en correspondente op het kantoor van Ter Haspel.
Bertus van Ommeren (58)	Stoker van Ter Haspel. In het weekeinde ook nachtwaker.
Kees Roodbeen (31)	Sigarenmaker. Tot 1929 spinner bij Ter Haspel. Woordvoerder van de Sigarenmakersbond Eendracht, afdeling Veenendaal.
Jan Bosveld (51)	Spinner, lid van het fondsbestuur namens de werklieden.
Gerritje Hol (45)	Haspelaarster, lid van de kascommissie van het fonds.
Inspecteur H. Mulder	Leidde het politieonderzoek.
Mr. C. de Graaff	Advocaat te Utrecht, verdedigde mijn grootvader.

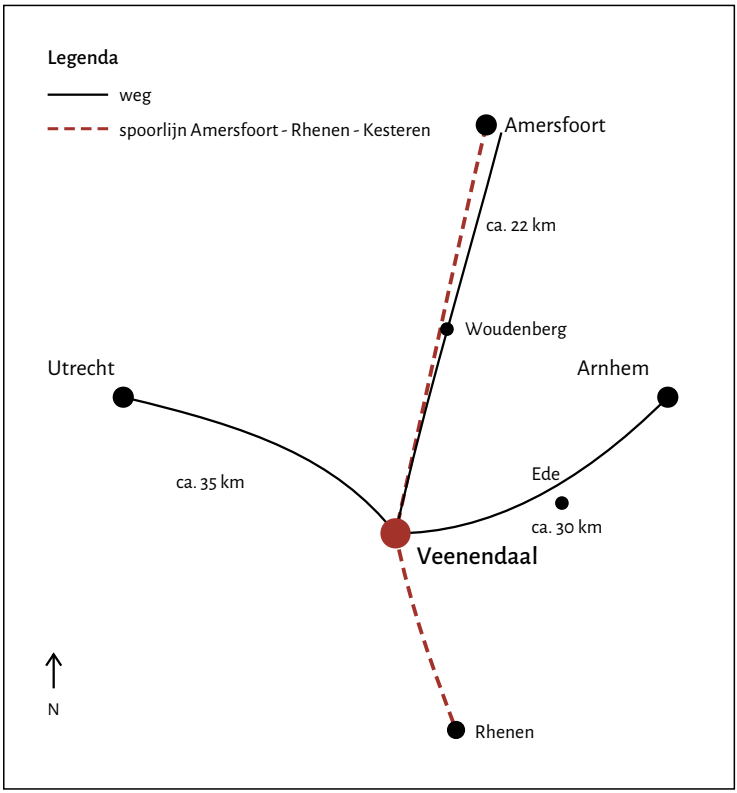
Woorden van toen

Een paar woorden en uitdrukkingen uit de knipsels die u misschien niet (meer) kent.

Arrondissementsrechtbank	de rechtbank die over misdrijven oordeelde; Veenendaal viel onder die van Utrecht.
Bij verstek	een vonnis terwijl de gedaagde niet is verschenen.
Brieven onder no.	wie anoniem adverteerde, liet antwoorden naar het bureau van de krant sturen onder een nummer; de krant stuurde ze ongeopend door.
Commissionair in effecten	iemand die voor klanten aandelen en obligaties koopt en verkoopt, vaak ook op krediet.
Coupon	strookje aan een obligatie of pandbrief dat je elk half jaar knipt en bij een bank of wisselkantoor inwisselt voor de rente.
Geprotesteerde wissel	een wissel (betalingsbelofte op een vaste datum) die niet werd betaald en waarvan de niet-betaling officieel is vastgelegd.
Haspelaarster	arbeidster die het gesponnen garen tot strengen windt.
Huis van Bewaring	gevangenis voor verdachten in voorarrest.
Kascommissie	leden die eens per jaar kas, effecten en boeken van een vereniging of fonds controleren.
Kantongerecht	rechter voor kleine zaken, zoals overtredingen en kleine boetes.
Matrasvulling	wol, kapok, zeegras of paardenhaar waarmee matrassen werden gevuld; afgekeurde wol was daarvoor goedkoop en geschikt.

Veenendaal en omstreken

Schetskaart die ik tekende om de afstanden te kunnen volgen. Niet op schaal; afstanden over de weg zoals ze in 1931 werden opgegeven.

Per auto deed men in 1931 over Veenendaal - Arnhem ongeveer drie kwartier; de trein naar Amersfoort deed er bijna een half uur over.

I

Voorjaar 1931

Maart tot en met 20 Juni

Zeven knipsels uit de maanden vóór de diefstal. Oma had alleen het verslag van de jaarvergadering en het stuk over de loonsverlaging bewaard. De rest heb ik aangevuld uit de ingebonden jaargangen van de Vallei-Courant.

Familieberichten

Ondertrouwd:

WILLEM VAN DE BURGT
en
HENDRIKA LUITEN

Veenendaal, 5 Maart 1931.
Huwelijksvoltrekking D.V. 26 Maart.

Heden beviel van een welgeschapen zoon, die den naam ontving van

ARIE

A. TER BEEK-KAMPHORST,
geliefde echtgenoote van
J. TER BEEK.

Veenendaal, 4 Maart 1931.

Heden ontsliep zacht en kalm, in den ouderdom van 71 jaar, onze geliefde Vader en Grootvader

EVERT JAN DE KRUIF

gewezen sigarenmaker.

Uit aller naam: W. de Kruif.
Veenendaal, 3 Maart 1931.

Voor de vele blijken van deelneming, ondervonden bij het overlijden van onzen lieven Man en Vader

HENDRIK SCHOUTEN

betuigen wij onzen hartelijken dank.

Wed. A. Schouten-Pater en kinderen.

Op 10 Maart hopen onze geliefde ouders

JACOB OVEREEM
en
MARIA OVEREEM-DAM

hun 25-jarige echtvereeniging te herdenken. Dat zij nog lang voor elkander en voor ons gespaard mogen blijven, is de wensch hunner dankbare kinderen.

Gelegenheid tot gelukwenschen Zaterdag 14 Maart van 3 tot 5 uur, Kerkewijk.

Het Pensioenfonds van Ter Haspel

In de ruim gevulde kantine van de N.V. Stoomwolspinnerij Ter Haspel aan den Haspelweg hield Zaterdagavond het Ondersteunings- en Pensioenfonds der werklieden zijn jaarvergadering. Van de 183 leden waren er 112 opgekomen, een opkomst die volgens den voorzitter, den heer A. Wijnbergen, directeur der spinnerij, „in deze zorgelijke tijden niet verwondert".

De voorzitter heette in het bijzonder welkom den penningmeester, den heer G. Slootweg, die na een langdurige ongesteldheid zijn werk weer had kunnen hervatten. Hij bracht dank aan den procuratiehouder, den heer J. ter Beek, die gedurende de ziekte van den penningmeester, van 9 Februari tot 14 Maart, het penningmeesterschap had waargenomen en in die weken de wekelijksche inleg met zorg had bijgeschreven. Applaus.

Uit het verslag van den penningmeester bleek, dat het fonds per 31 December 1930 bezat: aan kasgeld *f* 1.212,60 en aan effecten een-en-dertig pandbrieven 4½ pct. der Stichtsche Hypotheekbank, elk groot *f* 1.000. Het geheele vermogen bedroeg dus *f* 32.212,60. Over het afgeloopen jaar werd aan inleg ontvangen *f* 6.840,25; aan pensioenen en ondersteuningen werd uitgekeerd *f* 1.488. Thans ontvangen elf oud-werklieden en zes weduwen een uitkeering. De penningmeester herinnerde er aan, dat de kas, de pandbrieven en de boeken worden bewaard in de brandkast op het kantoor der fabriek, die alleen met sleutel én cijferslot te openen is.

Daarna kwam het voorstel aan de orde, waarover in de fabriek reeds weken werd gesproken. Het bestuur, of liever de voorzitter, stelde voor uit het vermogen van het fonds een bedrag van *f* 20.000 tegen 5 pct. rente te leenen aan de N.V. Ter Haspel zelf. Het fonds zou daarmede een halve procent meer rente beuren dan op de pandbrieven, en de fabriek zou, aldus de heer Wijnbergen, „lucht krijgen in een tijd waarin de banken geen lucht meer geven".

Het voorstel werd heftig bestreden door den heer J. Bosveld, spinner, die namens de werklieden zitting heeft in het bestuur. „Het geld van het fonds is ons geld," aldus spreker. „Als de fa-

Voor wie niet in 1931 leefde

STICHTSCHE HYPOTHEEKBANK N.V.

gevestigd te Utrecht

PANDBRIEF

groot Duizend Gulden · rente 4½ pct. 's jaars

aan toonder · coupons per 1 Januari en 1 Juli

№ 20341 ƒ 1.000

De Directie — Een Commissaris

Zo zag een van de eenendertig pandbrieven eruit (naar een exemplaar uit dezelfde serie in het archief). De gestolen stukken droegen de nummers 20341 tot en met 20371.

Een paar dingen die u misschien niet weet. In 1931 werkten fabrieken op zaterdag nog tot het middaguur; het loon werd zaterdag uitbetaald in een loonzakje, en daarbij werd de inhouding voor het fonds meteen afgetrokken. Mijn grootvader bracht die inleg na de uitbetaling naar de brandkast.

Een pandbrief is een obligatie van een hypotheekbank: een stuk papier dat aan toonder luidt en dus geld waard is voor wie het in handen heeft. Elke pandbrief heeft een eigen nummer en een vel coupons, die je elk half jaar kunt knippen en innen.